

УДК 349.3(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2026.2/11>

Іванов А. В.

<https://orcid.org/0000-0002-8380-691X>

Академія праці, соціальних відносин і туризму

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена розкриттю нормативно-правового регулювання державного управління у сфері забезпечення соціальної безпеки в Україні. Загальновідомо, що на даний час глобалізація, економічна нестабільність та війни створюють критичні ризики для соціальної захищеності людей. Затяжна війна та економічна нестабільність в нашій державі суттєво актуалізують питання зміцнення соціальної безпеки. Як комплексна категорія, соціальна безпека включає в себе економічні, соціокультурні та екологічні чинники розвитку держави. Її роль як складового елемента національної безпеки підтверджується міжнародними нормами, що акцентують на захисті індивідуальних свобод та справедливому розподілі благ. Соціальна безпека лежить в основі стабільності держави, оскільки вона визначає рівень захищеності надзвичайно важливих інтересів людини та суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз. Ефективність державного управління у цій сфері прямо залежить від якості нормативно-правової бази, яка має не лише декларувати права громадян, але й створювати ефективні механізми їх реалізації. Попри наявність розгалуженого законодавства в Україні, реальний захист соціальних прав неодноразово гальмується через значні правові прогалини та недосконалі механізми їх реалізації. Тому необхідність адаптації вітчизняного законодавства до міжнародних стандартів та виклики воєнного стану вимагають переосмислення існуючих підходів до нормативно-правового регулювання соціальної безпеки.

Наведено еволюцію нормативно-правового регулювання державного управління у сфері соціальної безпеки України, яка відображає складну трансформацію від постсоціалістичних стандартів до сучасних цифрових та євроінтеграційних підходів. Наведено систему нормативно-правового забезпечення соціальної безпеки в Україні. Встановлено, що нормативна база є доволі об'ємною, вона водночас демонструє певну неузгодженість між рівнями. Зокрема, спостерігається тенденція до надмірної деталізації соціальних відносин на підзаконному рівні (постанови Кабінету Міністрів України), що деколи призводить до звуження змісту та обсягу прав, закріплених на законодавчому та конституційному рівнях. Окрім того, значний вплив міжнародного права та процес євроінтеграції вимагають не просто копіювання міжнародних норм, а їх глибокої адаптації до специфічних українських реалій.

Ключові слова: державне управління, соціальна безпека, забезпечення соціальної безпеки, нормативно-правове регулювання, війна.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день дослідження нормативно-правового регулювання державного управління у сфері забезпечення соціальної безпеки в Україні набуває виняткової актуальності, що зумовлено глибокими трансформаційними змінами в сфері суспільних відносин та новими викликами, з якими зіткнулася наша держава. Соціальна безпека в сучасних умовах є не просто складовою національної безпеки, а ключовим показником життєздатності державного механізму. Успішність державного

управління у даній сфері безпосередньо залежить від якості правового забезпечення, що має оперативно реагувати на такі загрози, як масове внутрішнє переміщення населення, зростання рівня бідності, безробіття та необхідність реабілітації ветеранів і постраждалих від бойових дій. Попри наявність значної кількості нормативно-правових актів, вітчизняна правова база часто характеризується фрагментарністю, наявністю колізій та відсутністю єдиного концептуального підходу до розуміння соціальної безпеки як цілісного об'єкта

управління. Особливої уваги потребує питання адаптації українського законодавства до вимог Європейського Союзу, що передбачає перехід до системи, заснованої на соціальному інвестуванні та субсидіарності. Крім того, воєнний стан вимагає від держави швидкого впровадження особливих правових режимів управління ресурсами, що робить надзвичайно важливим аналіз ефективності існуючих норм та пошук нових законодавчих рішень для мінімізації соціальних ризиків. Таким чином, наукове переосмислення теоретико-правових засад та практичних аспектів регулювання соціальної безпеки є необхідною умовою для формування стійкої моделі державного управління, здатної гарантувати соціальний захист та стабільність у поствоєнний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дану проблематику досліджували такі науковці як К. Бондаревська, Н. Пушак, В. Рис, О. Семків, О. Сидорчук, І. Синишин, А. Скупейко, О. Трефаненко, О. Хандій та інші. Попри активне оновлення нормативної бази протягом останніх років, поза увагою науковців залишається низка критичних питань, зокрема відсутність єдиної концепції соціальної безпеки (у законодавстві України досі не закріплено визначення «соціальної безпеки»), декларативність механізмів реалізації прав через брак чітких організаційно-правових та фінансових механізмів їх втілення, інституційні конфлікти та розмитість повноважень, правова невизначеність у поствоєнному прогнозуванні, прогалини у цифровізації та захисті даних. Все вище наведене зумовлює необхідність проведення даного дослідження для розробки цілісної моделі нормативно-правового регулювання, здатної забезпечити соціальну стійкість держави.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття нормативно-правового регулювання державного управління у сфері забезпечення соціальної безпеки в Україні.

Виклад основного матеріалу. Провівши критичний аналіз наукових джерел, можна дійти висновку, що соціальна безпека вважається динамічним станом стабільності суспільства, що гарантується державою через систему правових та інституційних механізмів. У сучасній науковій думці соціальна безпека виступає фундаментальною категорією національної безпеки, оскільки вона охоплює захист базових потреб людини. Державне управління в даній сфері спрямоване на мінімізацію соціальної напруги та недопущення деградації людського капіталу. Об'єктом управління при цьому постають не лише окремі

соціальні групи, а й уся сукупність суспільних відносин, що виникають у процесі розподілу національного доходу та надання соціальних благ. Правове підґрунтя цього процесу базується на принципах верховенства права, соціальної справедливості та солідарності, що дозволяє державі виступати гарантом стабільності навіть у кризові періоди.

Нормативно-правове забезпечення є «основою забезпечення соціальної безпеки і включає Конституцію України, систему законів України у сфері соціальної та економічної політики, регулювання громадської діяльності та державної екологічної політики, укази, розпорядження, постанови, накази та інші нормативно-правові акти, Стратегії, Концепції, програми, Плани дій та заходів, які визначають державні соціальні стандарти і нормативи». При цьому «нормативно-правове забезпечення соціальної безпеки ґрунтується на повазі до норм і принципів міжнародного права, враховує реформи, передбачені Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, міжнародними договорами та соціальні стандарти, визначені Законодавством ЄС» [1, с. 89].

Еволюція нормативно-правового регулювання державного управління у сфері соціальної безпеки України пройшла шлях від успадкованої радянської моделі до формування сучасної євроінтеграційної системи. Цей процес можна розділити на кілька ключових етапів:

Етап 1. Формування основ незалежної соціальної політики (1991-1999 рр.). Даний період характеризується переходом від радянського «соціального забезпечення» до ринкових засад соціального захисту. Протягом даних років було прийнято такі ключові акти: Закон «Про зайнятість населення» (1991 р.), Закон «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (1991 р.) [5] та прийняття Конституції України (1996 р.) [2]. Саме Конституція України декларує Україну як соціальну державу, покладаючи на органи влади обов'язок забезпечувати право на достатній життєвий рівень. Відтак, головна особливість даного етапу полягає у легалізації понять «безробітний» та «інвалідність» за міжнародними стандартами, а також у закладенні конституційних гарантій на достатній життєвий рівень.

Етап 2. Розбудова системи соціального страхування (2000–2013 рр.). Даний період зосереджений на запровадженні страхових принципів та розмежуванні видів допомоги. Протягом даних років було прийнято такі ключові акти: Закон «Про загальнообов'язкове державне пенсійне

страхування» (2003 р.) [4] та Закон «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2000 р.) [3]. Головна особливість даного етапу полягає у створенні страхових фондів, спробі стабілізувати пенсійну систему, а також у початку активної розробки стратегій подолання бідності.

Етап 3. Реформування в умовах євроінтеграції та децентралізації (2014-2021 рр.). Протягом даного періоду вектор управління зміщується на наближення до європейських стандартів та передачу повноважень громадам. Протягом даних років було прийнято такі ключові акти: Угода про асоціацію з ЄС (2014 р.) [9], Закон «Про соціальні послуги» (2019 р.) [6]. Головна особливість даного етапу полягає у розподілі функцій між державою та органами місцевого самоврядування, запровадженні принципу адресності, а також у розробці перших концепцій Соціального кодексу.

Етап 4. Адаптація до викликів війни та цифровізація (2022 р. – до сьогодні). Сучасний етап спрямований на оперативне реагування на загрози національній безпеці та переведення послуг в онлайн. Протягом даних років було ухвалено чимало Постанов Кабінету Міністрів України щодо підтримки внутрішніх переселенців, ветеранів та впровадження платформи «Дія». Головна особливість даного етапу полягає у використанні Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС), а також пріоритетності прав військовослужбовців та сімей загиблих. Ще однією особливістю сучасного етапу є домінування підзаконного нормативно-правового регулювання, зокрема постанов Кабінету Міністрів України, які в умовах воєнного стану стали основним інструментом оперативної корекції соціальної політики. Окремим вектором розвитку є імплементація норм міжнародного права, зокрема Європейської соціальної хартії та Регламентів ЄС, що вимагає від українського законодавця гармонізації внутрішніх норм із принципами субсидіарності та адресності. Така багатовекторність системи створює як можливості для гнучкого управління, так і ризики правових колізій, що потребує подальшої систематизації та можливої кодифікації законодавства у формі Соціального кодексу.

Таким чином, еволюція нормативно-правового регулювання державного управління у сфері соціальної безпеки України відображає складну трансформацію від постсоціалістичних стандартів до сучасних цифрових та євроінтеграційних підходів. На даний час еволюція законодавства прямує до кодифікації норм у формі Соціального кодексу

України, що має остаточно усунути накопичені колізії та створити прозору модель соціальної стійкості держави.

Законодавче забезпечення державного регулювання соціальної безпеки включає закони України у сфері національної безпеки, праці, соціальної, економічної та екологічної політики: Закон України «Про національну безпеку України», Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»; Кодекс законів про працю України, закони України «Про оплату праці», «Про охорону праці», «Про зайнятість населення»; Закон України «Про прожитковий мінімум», Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Закон України «Про соціальні послуги»; Податковий кодекс України, Господарський кодекс України, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», Кодекс цивільного захисту України, Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» та ін. Проте, соціальна безпека в системі державного управління залишилася декларованою у законодавстві про соціальну безпеку, а на практиці – несформованою та нереалізованою. При посиленні економічної, зовнішньої – та внутрішньополітичної нестабільності в Україні, значному впливі внутрішніх і зовнішніх загроз на національну і соціальну безпеку різко зростає запит на прийняття і реалізацію заходів задля стабілізації ситуації і виходу України на траєкторію відновлення і розвитку [7, с. 159–160].

Правове забезпечення соціальної безпеки в Україні ґрунтується на положеннях Конституції України, яка закріплює соціальну спрямованість держави та визначає соціальні права громадян. Відповідно до статті 46 Конституції, кожен громадянин має право на соціальний захист, що включає право на забезпечення у випадку безробіття, хвороби, інвалідності, втрати годувальника, старості та в інших випадках, передбачених законом. Цей принцип визначає обов'язок держави забезпечувати умови для реалізації права на соціальний захист та формування ефективної системи соціальної безпеки. Значну роль у правовому забезпеченні соціальної безпеки відіграють закони України, зокрема Закон «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Закон «Про пенсійне забезпечення», Закон «Про соціальні послуги», Закон «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», Закон «Про зайнятість населення» та інші нормативно-правові акти, які регламентують різні аспекти соціального захисту. Важливим елементом забезпе-

чення соціальної безпеки є також акти Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади, які встановлюють механізми реалізації соціальних програм та забезпечують координацію діяльності органів влади у сфері соціального захисту [8, с. 384].

Дослідження нормативно-правового забезпечення, що регулює питання соціальної безпеки в Україні, дає змогу стверджувати про його складну багатовекторну природу. Державне управління у цій сфері спирається на розгалужену мережу актів, які мають різну юридичну силу та сферу застосування. Для системного розуміння того, як розподіляються регуляторні функції між різними джерелами права, доцільно класифікувати їх за рівнями, див. табл. 1.

Аналіз даних у табл. 1. свідчить про те, що хоча нормативна база є доволі об'ємною, вона водночас демонструє певну неузгодженість між рівнями. Зокрема, спостерігається тенденція до надмірної деталізації соціальних відносин на підзаконному рівні (постанови Кабінету Міністрів України), що деколи призводить до звуження змісту та обсягу прав, закріплених на законодавчому та конституційному рівнях. Окрім того, значний вплив міжнародного права та процес євроінтеграції вимагають не просто копіювання міжнародних норм, а їх глибокої адаптації до специфічних українських реалій.

Важливою проблемою, яку наочно відображає системний аналіз цих актів, є відсутність єдиного уніфікованого кодифікованого акту. Велика кількість законів та підзаконних актів створює ризики дублювання функцій органів влади та ускладнює доступ громадян до отримання соціальної допомоги. Саме тому актуальним завданням державного управління залишається не лише розширення нормативної бази, а її якісна систематизація, що дозволила б забезпечити прозорість та ефективність усієї системи соціальної безпеки України.

Крім цього, основним викликом для державного управління стала необхідність швидкої адаптації правових механізмів до потреб внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та постраждалого цивільного населення. На практиці це виявилось через цифровізацію соціальної сфери, зокрема впровадження Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС) та розширення функціоналу порталу «Дія», що дозволило автоматизувати призначення допомоги та знизити корупційні ризики. Проте залишається невирішеною проблема невідповідності між задекларованими законодавством пільгами та реальними фінансовими можливостями держави, що породжує численні судові спори. Окрім цього, спостерігається інституційна розпорошеність функцій між органами виконавчої влади та місцевим самоврядуванням, що в умовах децентралізації іноді призводить до зниження якості соціальних послуг на місцях. Подальше вдосконалення управління потребує переходу до активної соціальної підтримки, що передбачає стимулювання самозайнятості та реінтеграцію вразливих верств населення у трудовий процес.

Висновки. Отже, беручи до уваги все вище наведене можна дійти висновку, що нормативно-правове регулювання державного управління у сфері забезпечення соціальної безпеки в Україні є складним та динамічним процесом, який зараз стикається з низкою системних проблем. Соціальна безпека була і залишається стратегічним пріоритетом державного управління, виступаючи головним показником стійкості національної безпеки в умовах воєнного стану. Аналіз чинної нормативної бази продемонстрував її багаторівневу структуру, де поруч із засадничими конституційними нормами функціонує чимало підзаконних актів, що забезпечують оперативність управлінських рішень. Проте подібна модель управління виявляє певну розбалансованість, оскільки над-

Таблиця 1

Система нормативно-правового забезпечення соціальної безпеки в Україні

Рівень регулювання	Основні нормативні акти	Функціональне призначення
Конституційний	Конституція України	Закріплення статусу соціальної держави та базових прав громадян
Законодавчий	Закони України «Про національну безпеку», «Про соціальні послуги»	Визначення стратегічних цілей, видів допомоги та правового статусу суб'єктів
Підзаконний	Постанови Кабінету Міністрів України, Накази Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України	Оперативне регулювання механізмів виплат, порядків та регламентів надання послуг
Міжнародний	Європейська соціальна хартія, Угода про асоціацію з ЄС	Встановлення мінімальних стандартів якості життя та орієнтирів для реформ

Джерело: складено автором

мірна деталізація соціальних відносин на рівні постанов уряду іноді призводить до декларативності законодавчих гарантій та виникнення правових колізій. Ключовою проблемою залишається фрагментарність законодавства, що суттєво ускладнює реалізацію прав громадян, особливо таких вразливих категорій, як внутрішньо переміщені особи та ветерани. Водночас цифрова трансформація та впровадження Єдиної інформаційної системи соціальної сфери відкривають нові можливості для підвищення прозорості та ефективності державного управління, хоча й потребують чіткішого правового врегулювання питань

кібербезпеки та статусу цифрових сервісів. Перспективи удосконалення галузі лежать у площині кодифікації соціального законодавства та розробки єдиного Соціального кодексу України, що дозволить уніфікувати підходи до надання допомоги та усунути інституційну розпорошеність функцій органів влади. Тільки через гармонізацію вітчизняних норм із європейськими стандартами, зокрема принципами Європейської соціальної хартії, Україна зможе побудувати стійку модель соціальної безпеки, здатну не лише реагувати на кризи, але й забезпечувати стабільний людський розвиток у поствоєнний період.

Список літератури:

1. Бондаревська К. В. Нормативно-правове забезпечення соціальної безпеки в Україні та світі. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2022. Випуск 3. С. 89. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2022-3-13>.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 5 жовтня 2000 р. № 2017-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>.
4. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 р. № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>.
5. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21 березня 1991 р. № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>.
6. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
7. Сидорчук О. Г., Хандій О. О. Інституційне забезпечення державного регулювання соціальної безпеки. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 1 (55). С. 157–163. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-1\(55\)-157-163](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-1(55)-157-163).
8. Скупейко А. В., Синишин І. П., Пушак Н. В., Рис В. С., Семків О. А., Трефаненко О. С. Правове забезпечення соціальної безпеки в контексті сталого розвитку. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2024. № 41. С. 381–386. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13823792>.
9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

Ivanov A. V. REGULATORY AND LEGAL REGULATION OF STATE ADMINISTRATION IN THE SPHERE OF PROVISION OF SOCIAL SECURITY IN UKRAINE

The article is devoted to the disclosure of regulatory and legal regulation of state administration in the sphere of ensuring social security in Ukraine. It is well known that currently globalization, economic instability and wars create critical risks for the social security of people. The protracted war and economic instability in our state significantly actualize the issue of strengthening social security. As a complex category, social security includes economic, socio-cultural and environmental factors of state development. Its role as a component of national security is confirmed by international norms that emphasize the protection of individual freedoms and fair distribution of benefits. Social security is the basis of state stability, since it determines the level of protection of extremely important interests of man and society from internal and external threats. The effectiveness of public administration in this area directly depends on the quality of the regulatory framework, which should not only declare the rights of citizens, but also create effective mechanisms for their implementation. Despite the presence of extensive legislation in Ukraine, the real protection of social rights is repeatedly hampered by significant legal gaps and imperfect mechanisms for their implementation. Therefore, the need to adapt domestic legislation to international standards and the challenges of martial law require a rethinking of existing approaches to the regulatory and legal regulation of social security. The evolution of regulatory and

legal regulation of public administration in the field of social security in Ukraine is presented, which reflects a complex transformation from post-socialist standards to modern digital and European integration approaches. The system of regulatory and legal support for social security in Ukraine is presented. It is established that the regulatory framework is quite voluminous, but at the same time it demonstrates a certain inconsistency between levels. In particular, there is a tendency towards excessive detailing of social relations at the sub-legal level (resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine), which sometimes leads to a narrowing of the content and scope of rights enshrined at the legislative and constitutional levels. In addition, the significant influence of international law and the process of European integration require not just copying international norms, but their deep adaptation to specific Ukrainian realities.

Keywords: *public administration, social security, ensuring social security, regulatory and legal regulation, war.*

Дата першого надходження статті до видання: 12.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026